

Μάρκος Μπότσαρης (1790 – 1823), ήρωας της επανάστασης του 1821

Ο Μάρκος Μπότσαρης (1790 – 9 Αυγούστου 1823) ήταν στρατηγός, ήρωας της επανάστασης του 1821 και καπετάνιος των Σουλιωτών. Γεννήθηκε στο Σούλι και ήταν ο πέμπτος γιος του Κίτσου Μπότσαρη και της Χριστίνας Παπαζώτου-Γιώτη. Ο πατέρας του ήταν μια από τις επιφανέστερες μορφές του Σουλίου.

Ύστερα από την πτώση του Σουλίου, πήγε στην Κέρκυρα μαζί με άλλους Σουλιώτες όπου κατατάχτηκε ως υπαξιωματικός στο σώμα των Ηπειρωτών και Σουλιωτών που συγκρότησαν οι Γάλλοι. Μετά την ήττα των Γάλλων εναντίον των Άγγλων (1811) επέστρεψε στην Ήπειρο όπου έχασε τον πατέρα του το 1813. Το 1815 ο Αλή Πασάς τον διόρισε αρματολό στο Κακόλακκο Πωγωνίου, στον παλιό πύργο του Κουρτ Πασά. Το 1819 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Έμεινε στο Κακόλακο ως το 1820 τότε δηλαδή που ο Αλή πολιορκήθηκε από τον Ισμαήλ Πασόμπεη.

Δράση του Μπότσαρη

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη
Πίνακας από τον Ludovico Lipparini, που βρίσκεται στο μουσείο της Τεργέστης στην Ιταλία

Ο Μπότσαρης αποθνήσκει στο Καρπενήσι. Εγχρωμη λιθογραφία. Πέτερ φον Ες.

Ο Μάρκος Μπότσαρης
Έργο του Τζοβάνι Μπόττσι

Η σημαία του Μάρκου Μπότσαρη.

Δράση στην Ήπειρο (1820-1821)

Ο Μάρκος Μπότσαρης, μαζί με τον θείο του Νότη, αγωνιζόταν στο πλευρό των σουλτανικών δυνάμεων εναντίον του τυράννου της Ηπείρου, του Αλή Πασά, επειδή είχαν πάρει την υπόσχεση ότι θα ξαναγυρνούσαν στην πατρίδα τους. Βλέποντας ότι οι Οθωμανοί αθετούσαν την υπόσχεση τους, όταν ο Αλή Πασάς πολιορκήθηκε από τα σουλτανικά στρατεύματα στα τέλη Οκτωβρίου του 1820, ο Μπότσαρης ήρθε σε συνεννόηση μαζί του και ζήτησε τον επαναπατρισμό των Σουλιωτών, με αντάλλαγμα να βοηθήσουν τον Αλή στον αγώνα εναντίον των στρατευμάτων του Σουλτάνου, πράγμα που έγινε. Ο Μπότσαρης, επικεφαλής 300-350 ανδρών, εμφανίστηκε επί του όρους Σατοβέτζας, απέναντι από το σουλτανικό στρατόπεδο και επιτέθηκε εναντίον των Τούρκων (5 Δεκεμβρίου 1820). Κατόπιν κατέλαβε το φρούριο των Βαριάδων και οχυρώθηκε σε αυτό (7 Δεκεμβρίου 1820). Από εκεί, επικεφαλής 200 ιππέων, προσέβαλε μία σουλτανική εφοδιοπομπή στις Κόμπσαδες (22 Δεκεμβρίου 1820). Αμέσως μετά κατέλαβε τη θέση Πέντε Πηγάδια και συνέτριψε μία δύναμη 5.000 Αλβανών που εστάλη εναντίον του. Τους επόμενους μήνες άρχισε διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους και τους

Αλβανούς ώσπου τον Μάρτιο του 1821 να έρθει στην Ήπειρο ο Χριστόφορος Περραιβός και να ενημερώσει τους Σουλιώτες για την επικείμενη επανάσταση.

Όταν ξέσπασε η Επανάσταση, νίκησε τους Τούρκους στη Βογόρτσα και στα Δερβίζιανα, όπου εξόντωσε ένα ισχυρό μισθοφορικό σώμα με ένα απίστευτο τέχνασμα. Καταλήφθηκαν τα Λέλοβα, η Καντσά και το παραθαλάσσιο φρούριο της Ρηνιάσας. Στις αρχές Μαΐου απειλήθηκε και η ίδια η Πρέβεζα. Στη συνέχεια, επιτέθηκε με 600 πολεμιστές σε δύο χιλιάδες γενίτσαρους που στάθμευαν στους Δραμεσούς, κατέλαβε τα Κοσμηρά, δύο ώρες μακριά από τα Ιωάννινα και νίκησε τον Γιασμής Πασά στο μοναστήρι της Ραψίνας. Ακολούθησαν οι νικηφόρες μάχες στο Κομπότι (3 Ιουλίου 1821), στους Βαριάδες (14 Ιουλίου 1821), όπου εκδίωξε τους Τούρκους από το φρούριο που μόλις είχαν καταλάβει, και στην Πλάκα (17 Ιουλίου 1821) όπου χάρη στην αποφασιστικότητα του και την ορμητική του επίθεση με 125 άντρες στοίχισε τους Τούρκους πάνω από διακόσιους νεκρούς. Ένα μήνα αργότερα διέλυσε τις υπέρτερες εχθρικές δυνάμεις στις Κομφάδες και συμμετείχε στη πολιορκία της Άρτας η οποία άρχισε στις 12 Νοεμβρίου και τέλειωσε άδοξα στις 4 Δεκεμβρίου 1821.

Μάχη του Πέτα και υπεράσπιση του Μεσολογγίου (1822)

Την άνοιξη του 1822 το Σούλι πολιορκήθηκε από τους Τούρκους και ο Μπότσαρης ζήτησε βοήθεια από τους οπλαρχηγούς της Στερεάς Ελλάδας. Έλαβε μέρος στην εκστρατεία του Μαυροκορδάτου στην Ήπειρο η οποία απέτυχε ολοσχερώς στις μάχες της Πλάκας και του Πέτα(4 Ιουλίου 1822), κι έτσι τους επόμενους μήνες το Σούλι παραδόθηκε. Βρέθηκε μεταξύ των υπερασπιστών του Μεσολογγίου στην πρώτη του πολιορκία στα τέλη του 1822, όπου παρέσυρε τους Τούρκους σε πλαστές συνομιλίες και έδωσε χρόνο στους πολιορκημένους να ενισχύσουν τις οχυρώσεις. Τα Χριστούγεννα υπερασπίστηκε με μόνο 35 άνδρες το τοίχος της πόλης από τα στρατεύματα του Ομέρ Βρυώνη. Τότε με παρέμβαση του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του έδωσαν τον τίτλο του στρατηγού της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας. Μάλιστα το γεγονός αυτό προκάλεσε την αντιζηλία των άλλων οπλαρχηγών κάτι το οποίο εξόργισε τον Μπότσαρη, ο οποίος μπροστά τους έσκισε το χαρτί του διορισμού του λέγοντας: "Όποιος είναι άξιος παίρνει το δίπλωμα με το σπαθί του από τον πασά!". Αυτή η μεγαλοπρεπής πράξη του αποδεικνύει την ανιδιοτέλειά του και την αγάπη του για την πατρίδα.

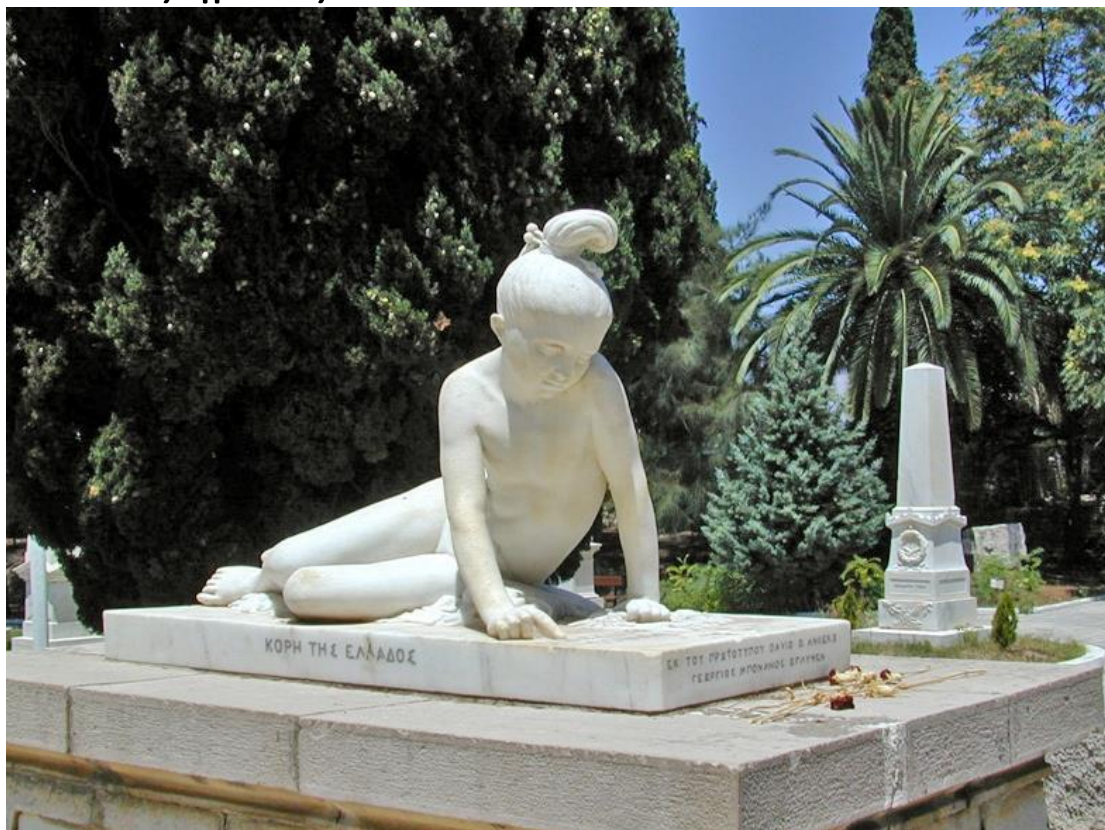
Μάχη στο Κεφαλόβρυσο, ο θάνατός του και η κηδεία του (1823)

Το καλοκαίρι του 1823 προσπάθησε να ανακόψει το δρόμο στα τούρκικα στρατεύματα που επέδραμαν προς την δυτική Ρούμελη. Στις αρχές Ιουλίου ο Μουσταής πασάς, επικεφαλής 15.000 επίλεκτων ανδρών, εκστράτευσε εναντίον της Επανάστασης και πρόσφατα κατέφθασε ο Ομέρ πασάς και ο Σούλτζη Κόρτσα με τα πολυάριθμα στρατεύματά τους. Ο Μπότσαρης, τη νύχτα της 8ης Αυγούστου, μαζί με τον Κίτσο Τζαβέλα και άλλους 450 Σουλιώτες, επιτέθηκε κατά της εμπροσθοφυλακής των εχθρών, που είχαν στρατοπεδεύσει στο Κεφαλόβρυσο του Καρπενησίου, στη μάχη που έμεινε γνωστή ως μάχη του Κεφαλόβρυσου. Παρά τον αρχικά ελαφρύ τραυματισμό, συνέχισε να πολεμάει και κατάφερε να νικήσει τους τουρκαλβανούς. Όμως μια εχθρική σφαίρα έπληξε το μάτι του. Ιστορικοί αναφέρουν πως τότε ο Μπότσαρης είπε πριν ξεψυχήσει: «Αδέλφια, με βάρεσαν». Εκείνη τη στιγμή, οι Σουλιώτες, αν και νικούσαν, διέκοψαν τον αγώνα για να παραλάβουν τον νεκρό αρχηγό τους και τα λάφυρα. Οι Σουλιώτες σκότωσαν εκατοντάδες εχθρούς χωρίς όμως να σταματήσουν την τουρκική προέλαση. Μεταφέροντας τον νεκρό προς το Μεσολόγγι όπου τελικά τον ενταφίασαν, σταμάτησαν για λίγο στον νάρθηκα της Μονής Προυσσού όπου ευρισκόταν ο Καραϊσκάκης κατάκοιτος. Αυτός τον ασπάστηκε λέγοντας "Άμποτε ήρωα Μάρκο, κί εγώ από τέτοιο θάνατο να πάω".

Ο νεκρός μεταφέρθηκε στο Μεσολόγγι με θριαμβική πομπή που περιγράφει ο Πουκεβίλ. Του θριάμβου προηγούνταν Τούρκοι αιχμάλωτοι, ακολουθούσαν οι αιχμαλωτισμένοι ίπποι των αξιωματικών με πολύτιμα επιστάγματα και πενήντα τέσσερις σημαίες των εχθρών. Ο νεκρός Μάρκος ήταν καλυμμένος με γαλάζια χλαμίδα. Ακολουθούσαν τα λάφυρα που ήταν ζώα, όπλα, σκηνές, πολεμοφόδια και άλλα στρατιωτικά εφόδια και το ταμείο των εχθρών. Η κηδεία ξεκίνησε το απομεινόμερο, από το οίκημα του Επάρχου Κωνσταντίνου Μεταξά, για να δειχθεί ότι τον κηδεύει το Έθνος. Η επικήδεια τελετή έγινε στον ναό Αγίου Νικολάου των προμαχώνων. Για τον θάνατο του Μπότσαρη γράφηκαν πολλά έντεχνα ποιήματα και δημοτικά τραγούδια. Μεταξύ των άλλων ο Δ. Σολωμός έγραψε ποίημα όπου παρομοιάζει την συρροή των Ελλήνων στην κηδεία του Μπότσαρη με την συρροή των Τρώων στην ταφή του Έκτορα.

Μετά την Έξοδο και τη κατάληψη του Μεσολογγίου από τους οθωμανούς, οι τουρκαλβανοί άνοιξαν τον τάφο του Μπότσαρη αναζητώντας τα πολύτιμα όπλα του.

Εθνικός ήρωας

Ο τάφος του Μάρκου Μπότσαρη στο Μεσολόγγι, φιλοτεχνημένος από τον Γάλλο γλύπτη David d'Angers. Το επίγραμμα γράφηκε από τον καθηγητή πανεπιστημίου Δ. Σεμιτέλο.

Ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη, Μελανογραφία του Αθανασίου Ιατρίδη (. 4542). Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Προτομή του Μάρκου Μπότσαρη (έργο της Νίνας Εμπειρικού – 1937) στο Πεδίον το Άρεως.

Ο Μάρκος Μπότσαρης έμεινε στην ιστορία για την ανδρεία του και τη σημαντική συμβολή του στον Αγώνα για την ανεξαρτησία των Ελλήνων και δίκαια θεωρείται εθνικός ήρωας.

Πολλοί Φιλέλληνες που επισκέφθηκαν την Ελλάδα, θαύμασαν την ανδρεία του Μπότσαρη, ενώ πολλοί ποιητές έγραψαν ποιήματα γι' αυτόν. Ο Fitz-Greene Halleck, Αμερικάνος ποιητής, έγραψε ένα ποίημα με τίτλο MARCO BOZZARIS, ενώ ο Ελβετός ποιητής Juste Olivier έγραψε επίσης ένα ποίημα-έπαινο προς τιμήν του, το 1825. Επίσης ο εθνικός ποιητής της Ελλάδας, ο Διονύσιος Σολωμός, αφιέρωσε μία από τις ωδές του στο Μάρκο Μπότσαρη. Ο Ζακύνθιος μουσουργός Παύλος Καρρέρ συνέθεσε το 1858 την όπερα Μάρκος Βότζαρης [Marco Bozzari], σε λιμπρέτο του Ιταλού ποιητή Giovanni Caccialupi, η οποία παρουσιάστηκε με μεγάλη επιτυχία σε όλα τα γνωστά ελληνικά θέατρα του 19ου αιώνα, από λυρικά σχήματα όπως ο Ελληνικός Μελοδραματικός Θίασος. Από την όπερα αυτή ιδιαίτερα δημοφιλής έχει καταστεί η άρια του Μάρκου "Εγέρασα, μωρές παιδιά", ευρύτερα γνωστή και ως "Γερο-Δήμος". Ένας σταθμός του μετρό του Παρισιού (σταθμός Botzaris) έχει ονομαστεί προς τιμήν του. Αναφέρεται ότι ήδη το 1825 υπήρχε λαϊκό-σχολικό δράμα για τον Μάρκο Μπότσαρη γραμμένο από την Ευανθία Καΐρη, το οποίο διαρκούσης της Επανάστασης διδασκόταν σε όποια σχολεία το επέτρεπαν οι συνθήκες (αναφέρεται η Τήνος) για να τονώνεται το αίσθημα υπέρ της ελευθερίας.

Απόγονοι

Ο Μάρκος Μπότσαρης είχε παντρευτεί την Χρυσούλα Καλόγερου και έκανε μαζί της πέντε παιδιά από τα οποία μόνο τα δύο επιβίωσαν όσο ο Μπότσαρης ήταν εν ζωή. Ο γιος του, Δημήτριος Μπότσαρης, ο οποίος γεννήθηκε το 1814, έγινε στρατιωτικός και διατέλεσε υπουργός Στρατιωτικών το 1859 και 1866-1877, ενώ οργάνωσε το Μετοχικό Ταμείο Στρατού. Πέθανε στις 17 Αυγούστου 1871 στην Αθήνα. Η κόρη του Μπότσαρη, Κατερίνα "Ρόζα" Μπότσαρη, γεννημένη στο Σούλι το 1818, ήταν στην υπηρεσία της Βασίλισσας της Ελλάδος Αμαλίας.

Το ελληνό-αρβανίτικο λεξικό

Σε ηλικία 19 ετών, ενώ ζούσε στην Κέρκυρα, ο Μάρκος Μπότσαρης κατά παραγγελία του Πουκεβίλ και με τη βοήθεια μεγαλύτερων του συνέγραψε ένα ελληνο-αλβανικό γλωσσάριο. Αυτό αποτελεί και ένα από τα πρώτα ελληνο-αλβανικά λεξικά. Ο ίδιος επιγράφει το έργο αυτό "Λεξικόν της Ρωμαϊκής και Αρβανητηκής Απλής". Το χειρόγραφο αφιερώθηκε από τον Πουκεβίλ στην Εθνική Βιβλιοθήκη των Παρισίων και φέρει την ιδιόγραφη σημείωση "Ce lexique est écrit de la main de Marc Botzaris à Corfou en 1809 devant moi. Rouqueville". Το ίδιο χειρόγραφο περιλαμβάνει και ένα είδος ελληνο-αλβανικής μεθόδου άνευ διδασκάλου και ελληνο-αλβανικούς διαλόγους. Είναι γραμμένο με ελληνικά γράμματα μερικά των οποίων είναι ιδιόμορφα

και φαίνεται τα είχε επινοήσει ο ίδιος ο Μπότσαρης. Ο ίδιος γνώριζε λίγα γράμματα που πιθανώς είχε διδαχθεί από τον καλόγηρο Σαμουήλ ή, κατά μία πληροφορία, στη Μονή του Προφήτου Ηλιού.

Ο Μάρκος Μπότσαρης. Αναμνηστικό μετάλλιο φιλοτεχνημένο από τον γλύπτη Κόνραντ Λάγγε το 1836. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Σύμφωνα με σημείωση του Πουκεβίλ, ο Μ. Μπότσαρης έγραψε το λεξικό καθ' υπαγόρευση του πατέρα του Κίτσου, του θείου του Νότη και του πεθερού του Χρηστάκη Καλόγερου. Ο καθηγητής και ακαδημαϊκός Τίτος Γιοχαλάς που μελέτησε το χειρόγραφο πιστεύει ότι ο Μ. Μπότσαρης έγραφε τα ελληνικά λήμματα και οι μεγαλύτεροι έδιναν την αλβανική μετάφραση. Είχε παλαιότερα υποστηριχτεί ότι το λεξικό γράφηκε για να εξυπηρετήσει την επικοινωνία μεταξύ των Σουλιωτών και των άλλων Ελλήνων. Αυτό κατά τον Τ. Γιοχαλά δεν θεωρείται πιθανό διότι αφ' ενός οι Σουλιώτες γνώριζαν την Ελληνική αφ' ετέρου το περιεχόμενο του λεξικού δεν είναι χρηστικό για την

καθημερινή ζωή. Επίσης οι λέξεις δεν είναι με αλφαβητική σειρά ώστε το λεξικό να είναι χρηστικό. Θεωρείται πιθανότερο ότι το λεξικό γράφηκε κατόπιν πρωτοβουλίας του Πουκεβίλ ο οποίος είχε ενδιαφέρον για την Αλβανική γλώσσα και τελικώς παρήγαγε ένα Αλβανο-γαλλικό γλωσσάριο μεταφράζοντας τα Ελληνικά λήμματα του Μπότσαρη και μεταγράφοντας τα Αλβανικά με λατινικούς χαρακτήρες. Αυτό το δημοσίευσε στο έργο του *Voyage dans la Grèce*, τομ. 2, σελ. 617-623 το 1820.

Θεωρείται άξιο προσοχής το ότι συχνά ο Μπότσαρης και οι συνεργάτες του αποδίδουν τις ελληνικές φράσεις στα αλβανικά σκεπτόμενοι "ελληνικά", μεταφέροντας δηλαδή την ελληνική σύνταξη στην αλβανική. Το ίδιο συμβαίνει και με σύνθετες ελληνικές λέξεις ενώ παρατηρείται και λανθασμένη μεταφορά των γενών ουσιαστικών και επιθέτων από την ελληνική στην αλβανική. Επίσης δύο ελληνικές λέξεις δεν μεταφράστηκαν στην αλβανική είτε από άγνοια είτε εκ παραδρομής, ενώ υπάρχουν και άλλα είδη λαθών στην αλβανική. Η παρουσία αυτών των φαινομένων ερμηνεύεται κατά τον Γιοχαλά με δύο τρόπους:

1. Η μητρική γλώσσα του Μπότσαρη και των συνεργατών του ήταν η ελληνική.
2. Αν ομιλείτο στο Σούλι η αλβανική, τότε είναι πιθανό η επίδραση της ελληνικής να ήταν πολύ μεγάλη στην αλβανική.

Το αλβανικό ιδίωμα του λεξικού ανήκει στην τοσκική διάλεκτο της νότιας αλβανικής γλωσσικής ομάδας και περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό δανείων από την ελληνική.